

Đuldina Kurtović

Socijalistički karakter obrazovanja

Sažetak

Kao jedna od univerzalnih vrijednosti obrazovanje predstavlja osnovni izraz samog društva. Takođe se obrazovanje javlja i kao jedno od osnovnih ljudskih prava. Kroz obrazovanje pojedinac ne samo da stiče znanje o samome sebi, nego se takođe susreće i uči o Drugima. Kao jedna od krucijalnih osnova socijalizacije, obrazovanje je iznimno važno i zbog svojih karakteristika kao što su stvaranje i realizacija duhovnih i materijalnih mogućnosti čovjeka. Gotovo u svakom području se mogu pronaći ljudske težnje da se obrazovanje približi samom životu i egzistencijalnim potrebama. Moguća rješenja za egzistencijalne situacije u kojima se zatičemo mogu se naći gotovo u svakom periodu ljudske historije, posebice u filozofijskim i sociološkim orijentacijama. Takva rješenja su data i u okviru socializma. Sam pojam socijalizam ima svoja posebna određenja, posebice ako se sagledava u kontekstu društvenih odnosa ali i kao poseban društveni poredak. U ovom članku će biti predstavljeno razumijevanje pojma obrazovanja u okviru Socijalističkog Federativne Republike Jugoslavije, posebno u okviru marksističke orijentacije. Sloboda pojedinca je podrazumijevala je i omogućavanja akademske slobode. U okviru socialističkog karaktera obrazovanja, akademska sloboda je značila slobodu diskusija, ali i predstavljanje novih ideja i mišljenja. Međutim, u stvarnosti, realizacija spomenute slobode je imala samo formalan karakter. Jer, većina obrazovnih ustanova je ovisila kako u ekonomskom, tako i u političkom smislu od državnih autoriteta. Takođe će u članku biti predstavljeno kakav je uticaj socialistički karakter obrazovanja imao na društvo Bosne i Hercegovine u 21.stoljeću.

Ključne riječi: *humanitet, humanističko obrazovanje, marksizam, odgoj, obrazovanje, socijalizam.*

Socialistic character of education

Summary

As an universal value education is one of the most fundamental expression of society. It also appears as one of the fundamental human rights. Through education an individual not only gain knowledge about itself, but also meets and learn about Others. As the one of crucial fundaments of socialization, education is also important for its own characteristics such as creation and implementation of spiritual and material possibilities. In every sphere we can find human drive for bringing education closer to the life and existential needs. Possible solutions for existential situations can be found almost in every period of human history, especially in the philosophical and sociological orientations. Those solutions have been given in the socialism also. The term socialism has its specific meaning, especially in the context of social relations and as an specific social order. In this article it will be presented specific understanding of the concept of education within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, especially in the framework of the Marxist's orientation. Freedom of individual meant also that academic freedom should be enabled. Within socialist character of education, academic freedom meant free discussions, but also presentation of new ideas and free opinions. However, in reality, realization of mentioned freedom had only formal character. Because, most educational institutions dependent economically and politically of the state authorities. It will also be shown what impact had this socialistic character of education on education in the society of 21st century in Bosnia and Herzegovina.

Key words: *education, humanity, humanistic education, marxism, socialism, upbringing.*

„Ustav ove države ima pred sobom samo jedan cilj: da omogući svim građanima, koliko god dozvoljavaju potrebe zajednice, da što više vremena koje se troši na zadovoljavanje materijalnih potreba troše na uzdizanje i njegu duha. Utopljani smatraju da se baš u tome i sastoji životna sreća.“ (Tomas Mor, Utopija, Kultura, Beograd, 1964.str.103.)

Obrazovanje kao univerzalna vrijednost predstavlja jednu od najfundamentalnijih izraza samog društva. Ono se zapravo i javlja kao jedno od temeljnih ljudskih prava. Putem obrazovanja, pojedinac ne samo da spoznaje sopstveno Ja, nego upoznaje i Druge. Ne samo zbog funkcije socijalizacije, već i zbog stvaranja i realizacije, ne samo materijalnih, već i duhovnih mogućnosti čovjeka, obrazovanje čini jednu od najznačajnijih društvenih kategorija. Nekada je obrazovanje bilo središte odgoja, danas se pak ono posmatra kao jedno specijalno područje. Kako Danilo Pejović piše u članku *Industrijsko društvo i humanističko obrazovanje* u zborniku radova *Humanizam i socijalizam II* (Zbornik radova, Naprijed, Zagreb, 1963., str.173.): *„Obrazovanje nije samo predmet pedagogije, nego je ono i kultura, a kultura je i sociološka, a naposljetku i filozofska kategorija...“*

Iako se termini obrazovanje i odgoj koriste kao sinonimi, ipak se itekako očituje razlika koja se odnosi na njihovo određenje. Danas se odgoj razmatra kao način čovjekovog ponašanja, a obrazovanje u smislu stepena posjedovanja znanja, gdje ključne elemente ima sam proces obrazovanja ali i njegov rezultat. Tek u skorije vrijeme se govori o obrazovanju i odgoju kao dvije dimenzije. U doba antike to nije bio slučaj. Kod filozofa u antičkoj Grčkoj obrazovanje je podrazumijevalo

i odgoj. Tako u *Zakonima* (Dereta, Beograd, 2004., str.21-22), Platon piše: „*Tvrdimo da je glavna stvar u vaspitanju pravilno upućivanje, koje će dušu dječaka koji se igra ispuniti ljubavlju prema onome što treba da postigne kad postane zreo čovjek, da bude savršen u majstorstvu u svojoj struci*“. I nešto dalje: „...*da gotovo svi valjano obrazovani ljudi postanu kasnije i valjani ljudi*“. (Ibid., str.22.).

Ovdje je riječ o uspostavljanju sklada (grč. harmonia) a koje će biti uspostavljeno ukoliko se omogući adekvatno obrazovanje čovjeka, to jeste oblikovanje čovjeka kao tjelesnog i umnog bića. Taj univerzalni sklad, koji kod Grka počiva na umnom poretku svijeta, vođen je idejom humaniteta, idejom čovječnosti. Ideja humaniteta koja se ponovo javlja u doba renesanse, prati i sve veća težnja za afirmacijom egzaktnih nauka. Čovjek se od tada mora obrazovati u smislu da bude osposobljen da na što efikasniji način podvrgavati sebi prirodu, kako bi se zagospodarilo istom.

Posvuda se nastoji obrazovanje približiti životu, stvarnim životnim potrebama. Moguća rješenja za takvo približavanje pronalazimo i u socijalizmu.

Sam termin socijalizam se ne upotrebljava samo za određene društvene odnose, već i za određeni društveni poredak. Unutar socijalizma načini uspostavljanja određenog društvenog poretka imaju svoje različite načine realizacije. Tako se javljaju državni, naučni, utopijski socijalizam...

Oslobađanje rada koji onemogućava čovjeku da se razvija kao svestrana i cjelokupna ličnost jeste cilj socijalizma, cilj koji se pokušao ostvariti putem obrazovanja. Ostvarenje slobode je

neminovno moralo ići u korak sa stvaranjem uslova pod kojim individua ima mogućnosti da se razvija kao cjelokupna ličnost, ali i da se ostvaruje putem komunikacije sa drugim individuama. Jedan od tih uslova jeste i ukidanje privatnog vlasništva, jer se time čovjek oslobađa otuđenosti u kojoj se zatekao.

Humanizacija odnosa u ekonomskim, političkim i socijalnim područjima jeste fundamentalan osnov na kojem se može raditi na izgrađivanju povoljnije budućnosti čovječanstva, a samim time i obrazovanja.

S obzirom da postoje različiti putevi izgradnje socijalizma, različiti stepeni njegovog razvoja ali i različiti uslovi u kojima se socijalizam ostvarivao u pojedinim zemljama, da se uvidjeti i različita praksa osvarenja socijalizma unutar jedne zemlje, ali i unutar obrazovnog sistema.

Ovdje ću se pokušati osvrnuti na razumijevanje koncepcije obrazovanja unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, i ovom prilikom ću u kratkim crtama predstaviti jedno od viđenja obrazovanja i socijalizma, u okvirima marksističke koncepcije. U uvodnom izlaganju *Revolucionarna praksa i marksističko obrazovanje (Priručnik ideološko-političkog obrazovanja* Biblioteka Marksističko obrazovanje, Marksistički studijski centar gradske konferencije, „Đuro Pucar Stari“, Sarajevo, 1982., str.14. – 23.) sa otvaranja Političke škole Saveza Komunisti Jugoslavije „Josip Broz Tito“ u Kumrovcu 1975., Edvard Kardelj je istakao slijedeće

„Demokratija nije nešto izvan radničke klase, a samim time ni izvan Saveza komunista. Za radničku klasu i

Savez komunista demokratija je sastavni dio socijalizma i uslov daljeg progresivnog razvoja socijalizma. (...) Marksističko obrazovanje...ne treba da bude svedeno na hrpu knjiških znanja i citata, iako je poznavanje klasične literature stvaralaca marksizma i lenjinizma neophodan uslov marksističkog obrazovanja. Ali, ono istovremeno treba da na takav način povezuje teoriju sa praksom, marksističku nauku sa cjelokupnim znanjem koje će osposobljavati komunistu za borca sposobnog da samostalno i smjelo istražuje..“ „Prema tome, Marx predviđa spajanje rada i obrazovanja, i to ne svodenjem rada obrazovanog čovjeka na nivo rada fizičkog radnika, već podizanjem rada fizičkog radnika na nivo rada obrazovanog čovjeka.“

U okviru navedenog izlaganja, Kardelj će istaći i nedostatke dotadašnjeg obrazovnog sistema koji se očituju kroz zanemarenost odgojnog segmenta, kroz nezainteresiranost prosvjetnih radnika za promovisanje ideje socijalizma. I on ovdje navodi potrebu da marksističko obrazovanje bude zastupljeno ne samo u ovakvoj Političkoj školi, već i ostalim školama. Ističe i to da je potrebno vršiti dodatno usavršavanje kadrova kako bi isti bili osposobljeni promovirati, obrazovati i odgajati učenike u skladu socijalističkog društva. Tu se i navodi podatak rapidnog porasta broja izdatih marksističkih djela. U 1969. godini izdato je samo 16 marksističkih djela u tiražu od 37 hiljada primjeraka, a 1974. godine izdato je 89 djela, u tiražu od 504 hiljade primjeraka.

Prema podacima koje navodi Čedo Gojanović u članku *Marksistička pedagoška misao u Jugoslaviji u vremenu od 1941. do 1949. godine* u časopisu za školska i pedagoška pitanja *Iskustva* (br.5-6., Prosvjetno-pedagoški zavod Sarajevo,

1974. str.14-21.) već u prvim danima Narodno oslobodilačke borbe protiv okupatorskih snaga, javljaju se i prve škole. Tako se u Lici otvaraju prve škole 1942.godine, a krajem 1942/43 godine u Slavoniji su radile 52 osnovne škole. U Bihaću se osniva i AVNOJ 1942. godine, u okviru kojeg je formiran Prosvjetni odsjek. Formira se i prvi narodni univerzitet. 1943. i 1944. godine otvaraju se i srednje škole. U okviru obrazovanja razvija se novi duh u školama, gdje se podsticalo na razvoj moralne svijesti učenika, ali i radne discipline.

1946. godine (31. januara), donosi se i Ustav koji utvrđuje principe obrazovanja i odgoja. Ali tada se javljaju problemi u vidu neumreženosti škola i nepismenosti. Udžbenika nije bilo u dovoljnoj količini, a prosvjetni kadrovi su bili preopterećeni radom. Unutar ovakvih okolnosti, vrijedilo je uvjerenje da veću uspješnost u radu imaju oni nastavnici koji su uspjeli povezati školu s socijalističkom stvarnošću. Tako se 1949. godine održava Treći Plenum koji raspravlja o školstvu, gdje se dolazi do formulisanja ciljeva:

„odgajati u školama novog, slobodnog i odvažnog socijalističkog čovjeka., čija su shvatanja široka i raznovrsna, kome su tuđi birokratizam i ukalupljenost misli. Da bi to postigli, moramo imati takav nastavnički kadar koji će moći da odgaja svestrano razvijenog čovjeka-graditelja i branitelja socijalizma. Takav nastavnički kadar ćemo dobiti samo upornom borbom protiv birokratskih metoda u školstvu i nastavi, u borbi za slobodan idejni razvitak, na osnovi socijalističke demokratije, i smjelog razvijanja inicijative, kako svih ustanova i organa, tako i masovnih organizacija i pojedinaca“. (str. 21.)

Sloboda čovjeka, je značila omogućavanje akademske slobode. Unutar socijalističkog karaktera obrazovanja, akademska sloboda je podrazumijevala slobodnu diskusiju, te iznošenje novih naučnih misli na univerzitetu. Međutim realizacija ovakve slobode u stvarnosti je imala samo formalni karakter. Jer je većina obrazovnih ustanova ekonomski ovisila od državnih organa. Zapravo radilo se o političkoj zavisnosti. Sloboda da se iznesu aktuelni problemi društva, koji nužno prožimaju sve njegove segmente, pa i obrazovanje, nije bila prihvaćena. Kao primjer možemo navesti Studentski protest 1968. godine u Beogradu.

Studenti su, dakle, prvi formulisali jednu obuhvatnu kritiku koja je otvoreno ukazivala na problematične strane jugoslovenskog društva. Studenti ističu da socijalna struktura u ustanovama obrazovanja ne odgovara socijalnoj strukturi društva, jer se i dalje školuju, i u institucijama ostaju oni koji su privilegovani. Nezaposlenost je zapravo bio jedan od najdirektnijih uzroka nezadovoljstva studenata. Kao odgovor na proteste oglasio se i sam predsjednik Josip Broz Tito. Prema izvorima Jane Bačević (u monografskoj studiji *Pogled unazad. Antropološka analiza uvođenja usmjerenog obrazovanja u SFRJ*; str.110., www.academia.edu) u djelu '68 studentski bunt i društvo (autori: Arsić i Marković, navodi se Titovo obraćanje naciji

„Vi znate, drugovi i drugarice, da je do sada bilo svakakvih pokušaja od raznih elemenata (...). To su pojedini profesori, neki filozofi, razni praksisovci i drugi razni dogmatičari, uključujući i one koji su vršili razne deformacije u Upravi državne bezbednosti itd. Sve se to danas nekako ujedinilo. Svaki, naravno, radi za sebe, ali

su ipak udruženi u nastojanju da se kod nas stvori neki kaos i da love u mutnom. Mi im moramo pružiti odlučan otpor, reći odlučno ne. Oni sada proglašavaju pokret na univerzitetu. To ne potiče od studenata, već od ljudi koji bi hteli da stvore neki embrion višepartijskog sistema (...). Štaviše, oni idu i dalje: negiraju radničku klasu kao najvažniji faktor i stub ovog društva (...). Zar da takvi vaspitavaju našu djecu na univerzitetima i školama? Nema im mjesta tamo!“

(Josip Broz Tito, u Arsić i Marković 1988: 132-133).

Nakon ovih dešavanja, neminovna je bila i reforma obrazovanja u okviru koje će biti uspostavljeno i usmjereno obrazovanje, a koje je započelo sa realizacijom 1975.godine.

Kao idejni tvorac ovakve promjene u obrazovnom sistemu smatra se Stipe Šuvar, koji je svoje zamisli predstavio u djelu *Škola i tvornica: u susret reformi odgoja i obrazovanja iz 1977.* (Jana Bačević, Ibid., str. 113.) On stoga i piše:

„trebaju nam ljudi takvih i takvih stručnih kvaliteta, i takvih i takvih društvenih kvaliteta: izvolite vi u radnoj organizaciji odgoja i obrazovanja izgrađivati, odgajati, obrazovati, osposobljavati takve ljude, a mi ćemo davati sredstva. To je razmjena rada, uz polaganje računa uzajamno jedni drugima. (Šuvar 1977: 112.)“

Obrazovanje koje je za svoj ishod imalo stvaranje klasnih razlika, trebalo je ukinuti. A kao osnovni razlog reforme obrazovanja jeste bio ostvarivanje ideje socijalizma. Međutim, ciljevi koji su bili precizirani uspostavljanjem usmjerenog obrazovanja, nisu pronašli plodno tlo svoje realizacije. Na primjer stopa nezaposlenosti se nije smanjila, a duhovna

izgradnja čovjeka svedena je na minimum, jer kao što je poznato filozofija kao nastavni predmet je ukinut u srednjim školama, da bi namjesto nje uveden marksizam.

Reforma obrazovanja je itekako bila odlika promjena u društvenom sistemu. Već je poznato da ukoliko se nastoji oslabiti identitet ali i racionalna svijest, prvo što dolazi u okvir reformi jeste obrazovanje. Zapravo kriza obrazovnog sistema jeste, kriza duhovnog područja jednog društva. Posebice se ovo odnosi na unižavanje značaja teorije, a veličanje prakse, i to one koja se svodi na što uspješniju manipulaciju.

Ostvarivanje humanističkog obrazovanja u okviru ideje socijalizma i dalje ostaje ideal. Na putevima realizacije parole „od svakoga prema njegovim sposobnostima, svakome prema njegovu radu“, problemi ostaju isti. Jedan od ključnih problema jeste i mjesto filozofije unutar obrazovnog sistema. I dalje se postavljaju pitanja od strane proklamatora egzaktnih nauka, onih kojima je jedino povećanje materijalne proizvodnje cilj, „kakvu svrhu ima uopće humanističko obrazovanje?“ Njima bi se moglo odgovoriti da ukoliko humanističko obrazovanje ne povрати svoj dignitet, čovjek suvremenog svijeta će izgubiti smisao i svrhu ne samo života, već i radne aktivnosti. Filozofija, umjetnost, književnost zaista jesu neprikosnovene u otvaranju uvida u vlastiti smisao, smisao postojanja čovjeka kao povijesnog i društvenog bića.

Čak i danas, u 21. stoljeću, u okviru bosanskohercegovačkog društva, svjedoci smo da reforma obrazovanja predstavlja svojevrsnu promjenu. Iako pluralizam znači postojanje različitih shvatanja, iako moderna društva treba da budu otvorena društva, društva jednakih šansi,

činjenice ukazuju da se takvo što vrlo malo ili nikako ostvaruje u Bosni i Hercegovini.

U Bosni i Hercegovini danas postoji 10 državnih i 29 privatnih univerziteta. Vodi se velika polemika oko kvalitete obrazovanja koja se nudi kako na državnim, tako i na privatnim. Svakodnevno se susrećemo sa situacijama gdje čujemo da se ispiti završavaju tako što student ima priliku da se upozna sa profesorom, tek prilikom upisa ocjene. Društvo nejednakih šansi se očituje i kod studenata koji odluče da se smjeste u studentske domove. Dok privatni univerziteti nude smještaj u luksuznim studentskim hotelima, gdje je cijena smještaja u dvokrevetnoj sobi 400 km, dotle studenti koji nemaju te mogućnosti borave u izrazito lošim uslovima u studentskim domovima, gdje se cijena kreće oko 100km.

Ne samo da se ove nejednake šanse očituju kod učenika i studenata, već je to i slučaj kod prosvjetnih radnika, gdje se je njegov rad degradiran kako u socijalnom tako i u ekonomskom smislu. Stanje društva u BiH je više nego zabrinjavajuće, posebice iz razloga uplitanja političkih i religijskih aktera u način realiziranja istog. Na primjer, na konkursima za zapošljavanje u prosvjeti, kriteriji bodovanja prema stručnosti, padaju u drugi plan. Ono što se boduje jeste politički, religijski ili pak rodbinski faktor. Ove godine čak je zabilježen slučaj u konkursnoj proceduri na Tuzlanskom kantonu, da se za definiranje prava ostvarenja dodatnih bodova ako ste član poginulog borca, demobilisanog borca ili pak ratnog vojnog invalida, obraća Islamskoj zajednici. Riječ je o upitu u kojem se traži definiranje pojma šehid, i da li se to odnosi na poginulog rudara, a sve u svrhu dobivanja potvrde koja će

omogućiti zaposlenje. U pogledu ostvarivanja jednakih šansi za zapošljavanje, imate slučajeve gdje na osnovu podobnosti osobe koje se nalaze na 55. mjestu na rang listi za određenu poziciju, dobivaju posao na neodređeno, dok onaj na prvom mjestu, sa preko više 15 godina radnog staža na određeno, ponovo treba da se sprema za birokratsku proceduru, kojoj nema kraja. Prateći grupe prosvjetnih radnika na društvenim mrežama, poput Facebooka, primjetno je da postovi koji se objavljuju sadrže najčešće upite: „Kad je plata?“ , „Kad će isplatiti regres iz 2013. godine?“ , „Kad su konkursi?“ „Da li je ponovo izmjenjen Pravilnik?“, koji je inače donešen sedam dana ranije. Postovi u vezi obrazovanja i odgoja skoro da se i ne pojavljuju.

Uloga filozofije kao nastavnog predmeta je zaista dovedena do endemskog statusa. NPP prave stručnjaci koji smatraju da su stvaralački osobosobljeni za sve, tako imamo izučavanje Estetike kao nastavnog predmeta u Tehničkoj školi gdje se obrazuju učenici za zanimanje likovnog tehničara. Ti isti učenici u drugom razredu srednje škole uče na samom početku o biću umjetničkog djela, i zaista kao posljedica se javlja nerazumijevanje, strah i zaziranje od predmeta koji se tiču filozofije i njenih disciplina.

Da su predmetni nastavnici posebice iz filozofije, na neki način markirani kao „špijuni“ ili potencijalni izvori za raznorazne buntove, očituje se i u tome da je zabilježen slučaj da je u toku protesta koji su se desili u BiH u februaru ove godine, upozorenje da se s učenicima ne priča na temu protesta ili revolucija, a kamoli da se iznese stav, došlo od samog rukovodstva škole. Slučajnost ili ne, upravo tih dana kao

nastavna jedinica je glasila „Filozofija prosvjetiteljstva: Volter i Ruso“.

Socijalistička ideja obrazovanja u današnjem pluralističkom društvu, potrebuje jedno jasnije određivanje načina svoje realizacije. U okviru koje bi bilo moguće očekivati jednakovrijedno uvažavanje kako teorije tako i prakse, uvažavanje onih sposobnosti za koje je netko prirodno sposoban, platonovski rečeno. Ideal ili ne, društvo jednakih šansi posebice u okviru obrazovanja, potrebuje adekvatniji aktivizam u kontekstu društva u kojem se susrećemo.

LITERATURA

- Čedo Gojanović, *Marksističko-pedagoška misao u Jugoslaviji u vremenu od 1941. do 1949.*, pogledati u Iskustva, 5-6, Prosvjetno-pedagoški zavod Sarajevo, Sarajevo, 1974.;
- Danilo Pejović, *Industrijsko društvo i humanističko obrazovanje*, pogledati u Humanizam i socijalizam II, zbornik radova, Naprijed, Zagreb, 1963.,
- Jana Bačević, monografska studija: *Pogled unazad. Antropološka analiza uvođenja usmjerenog obrazovanja u SFRJ*, www.academia.edu (pristupljeno: septembar, 2014.);
- Platon, *Država*, Kultura, Beograd, 1969.;
- Platon, *Zakoni*, Dereta, Beograd, 2004.;
- Tomas Mor, *Utopija*, Kultura, Beograd, 1964.;
- *Priručnik ideološko-političkog obrazovanja*, Biblioteka Marksističko obrazovanje, Marksističko studijski centar gradske konferencije „Đuro Pucar Stari“, Sarajevo, 1982.